P. III 490

BOABE DE GRÂU

ANUL V, 1934

REVISTA DE CULTURA

N-rul 7

CUPRINSUL

NOUI URME ROMÂNEŞTI LA STAMBUL (cu 38 figuri) . . . . . *de MARCU BEZA*

MUZEUL PORUMBESCU (cu 13 figuri) *de LECA MORARIU*

IN JUGUL DOMNULUI (XI sfârşit) . *de IOSIF NYIRŐ*
(cu 10 figuri de *B. Szabó*) din ungureşte de *Ilie Dăianu*

CRONICA. *Cărţi, conferinţe, congrese, expoziţii:* Cărţi noui; Pentru Dobrogea; Cultura pentru ţară; Studenţii la sate; Psalm creştin; Organizare culturală; Desen şi gravură. *Teatru, muzică, cinematograf, radio:* In căutarea muzicii; O carte de cântece. *Turism, sport, educaţie fizică:* Educaţie fizică la ţară; Revista Touring-Clubului României.

(Cu 25 figuri).

Planşă colorată: *Ştefan cel Mare,* miniatură din Evangheliarul dela Humor. (Din «Les Arts mineurs en Roumanie» de *N. Iorga*)

Redactor: *EMANOIL BUCUŢA*

Un exemplar 25 lei

Abonamentul pe an 280 lei

REDACŢIA:
DIRECŢIA EDUCAŢIEI POPORULUI
BUCUREŞTI, II
Str. General Berthelot, 28

EDITURA:
MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIM. STATULUI
ADMINISTRAŢIA:
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, V
Calea Şerban-Vodă, 133—135

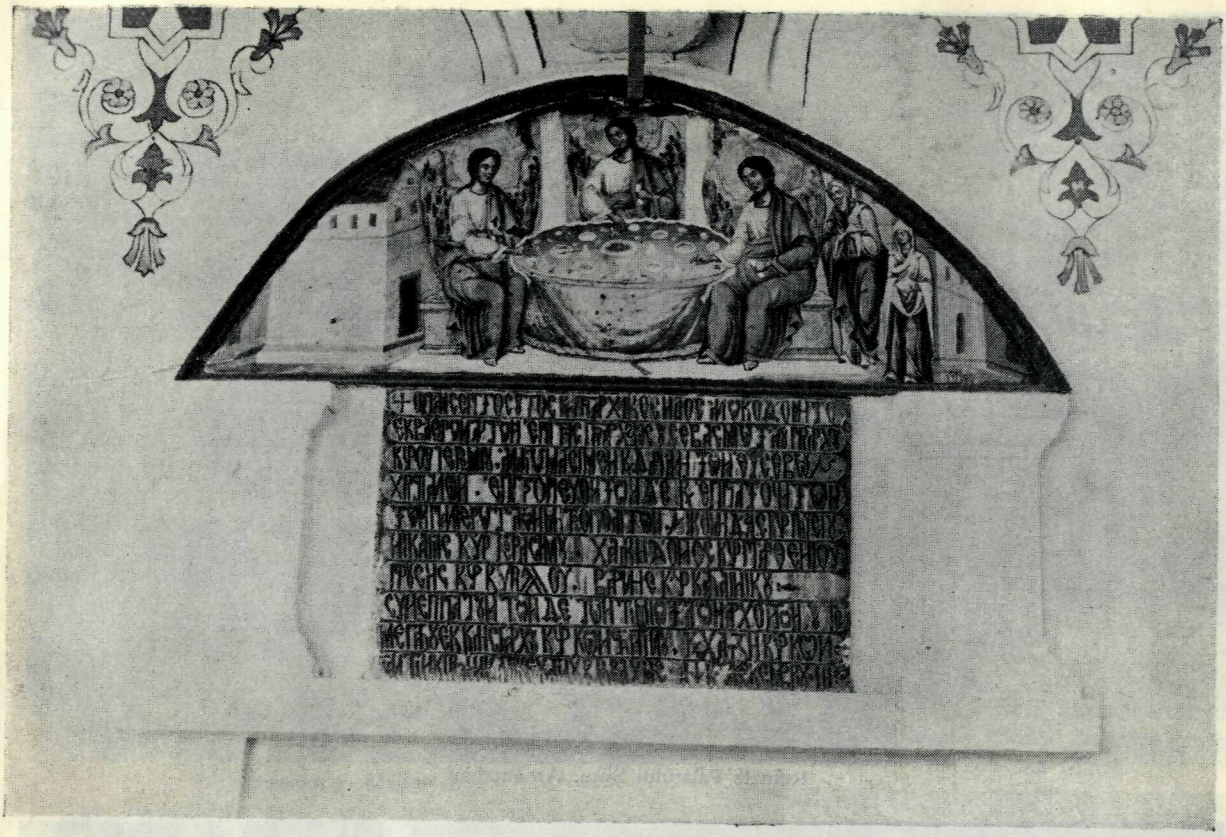

Inscripție pe una din intrările bisericii Patriarhiei din Stambul pomenind pe Constantin, Capuchehaia al Ungrovlahiei, 1720

NOUI URME ROMÂNEȘTI LA STAMBUL

Am avut norocul să dau de Mitropolitul Iliopolei, Ghenadie Arabazoglu, cunoscut scriitor bisericesc, care a fost un prețios și binevoitor călăuz cercetărilor mele în Stambul. De pe balconu-i la Arnautchioi mi-a arătat frumusețile Bosforului, adăugând: « Au știut, unde să-și aleagă locuință, unii din prinții voștri; Moruzi, Calimahi, Șuțu aici au stat. Una din străzi poartă încă numele acestuia din urmă, rostit în turcește Sudzu ». Ne-am dus apoi să vedem ceea ce a rămas din vechile reședințe: beciuri desgolite, pereți tari de reazim ce poartă astăzi sălașurile de scânduri ale unei întregi populații sărace — toate grămădite în preajma bisericii Arhanghelului Mihail, de care bogații enoriași, ajunși mai târziu domnitori în Țară, și-au adus aminte și-au înzestrat-o cu multe daruri. Mărturie avem paisprezece hrisoave, bine păstrate, dintre anii 1777—1820, cu pecețile Domnilor Ipsilanti, Șuțu, Moruzi, Calimahi și Caragea. Un potir sfânt de argint este — cum spune inscripția grecească:

« Al lui Ioan Mihail Racoviță Voevod și al fiilor săi ».

Efrosina Calimahi a țesut cu mâinile ei pe un aer, înfățișând stema Moldovei, cuvintele:

« Amintește-ți, Doamne, de roaba ta Efrosina Calimahi ».

Din Arnautchioi trecem la Patriarhie. Nimerim tocmai de ziua sărbătoririi Indictionului, adică începutul anului religios. Iau parte la ceremonie, așezându-mă în locul strănilor voevodale, numite *arhondică*, și care aveau odată stemele principatelor române — ceea ce se vede și astăzi la biserica mitropolitană din Adrianopol, după spusa călătorului englez Harry Charles Luke: « Un tron îndoit, din care jumătate poartă stema Valahiei, cealaltă jumătate stema Moldovei. Se pare că Hospodarii Fanarioți ai Principatelor Danubiene, când purcedeau din Constantinopol să-și iea în primire dregătoriile în București și Iași, obișnuiau a-și întrerupe călătoria vreo zece zile la Adrianopol;

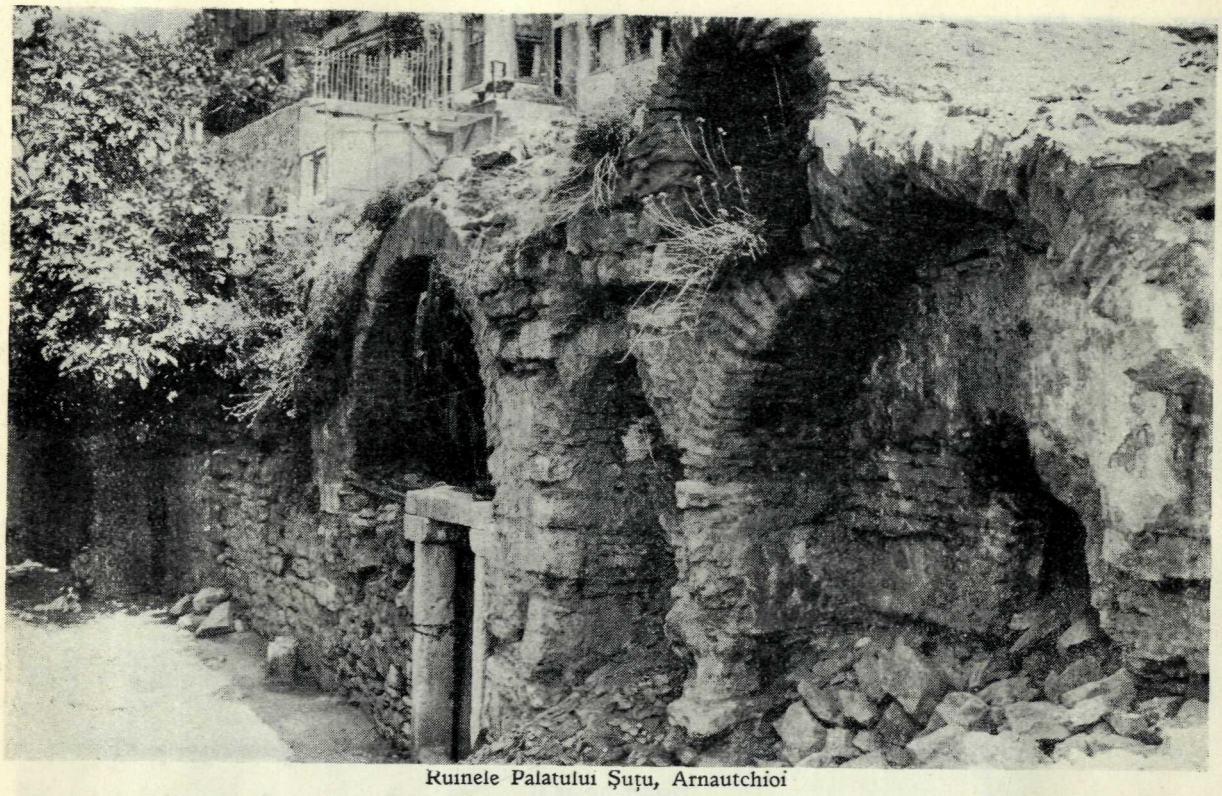

Ruinele Palatului Şuţu, Arnautchioi

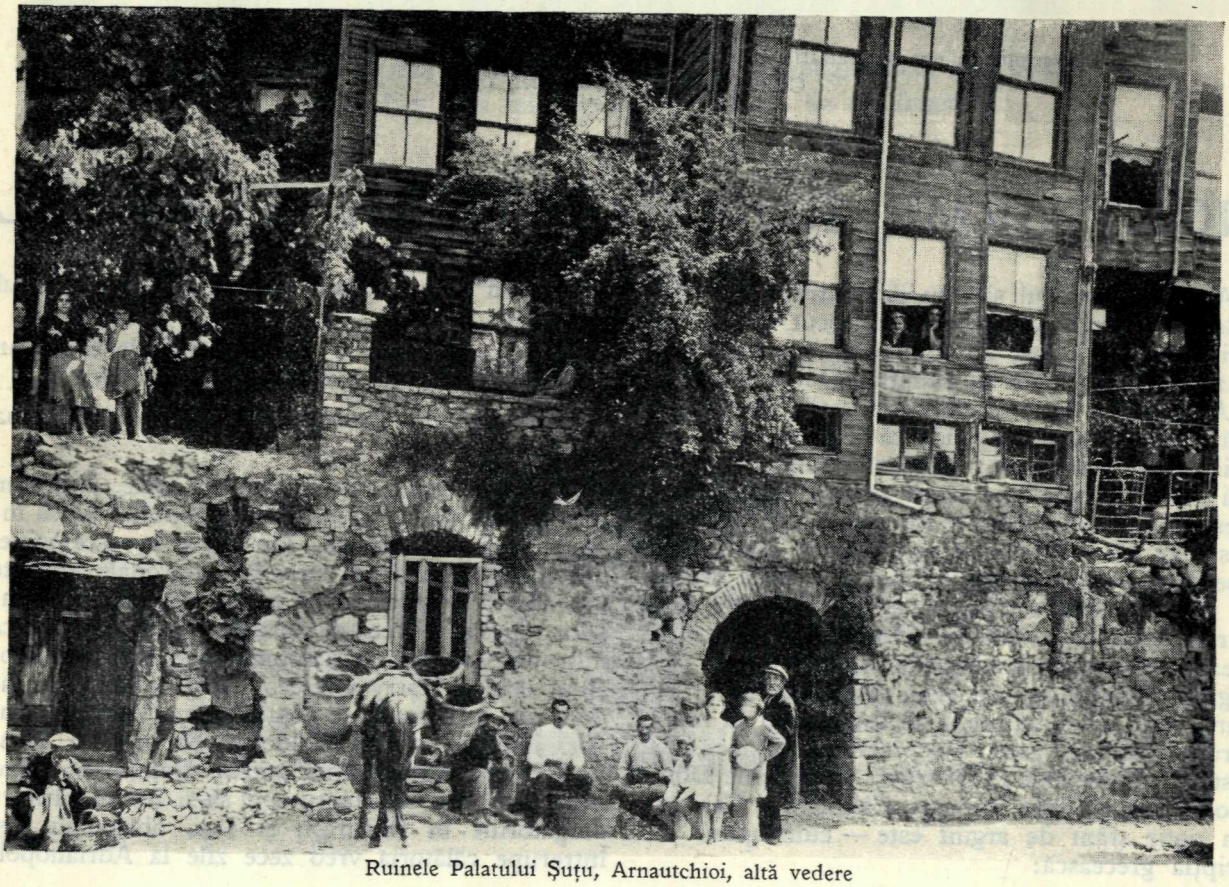

Ruinele Palatului Şuţu, Arnautchioi, altă vedere

Vechea intrare a bisericii Arhanghelului Mihail, Arnautchioi. In faţă Mitropolitul Iliopolei, Ghenadie Arabazoglu, epitropul bisericii şi Marcu Beza

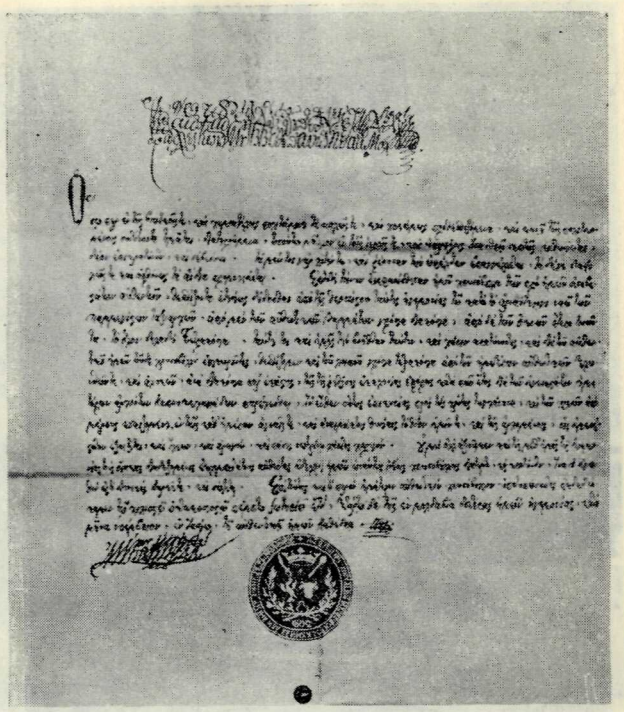

Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 din biserica Arhanghelului Mihail

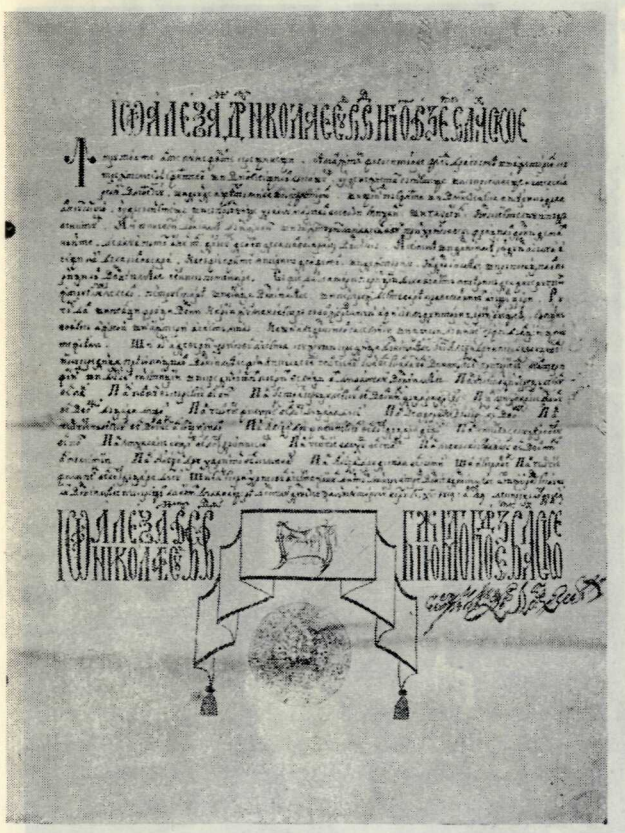

Hrisovul lui Alexandru Şuţu din 1819, din acelaş loc

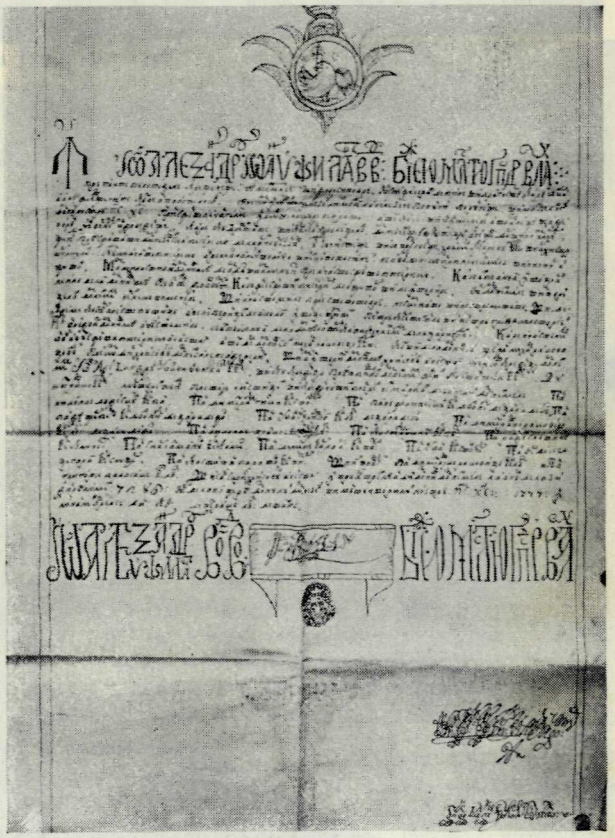

Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, din 1777, din biserica Arhanghelului Mihail, Arnautchioi

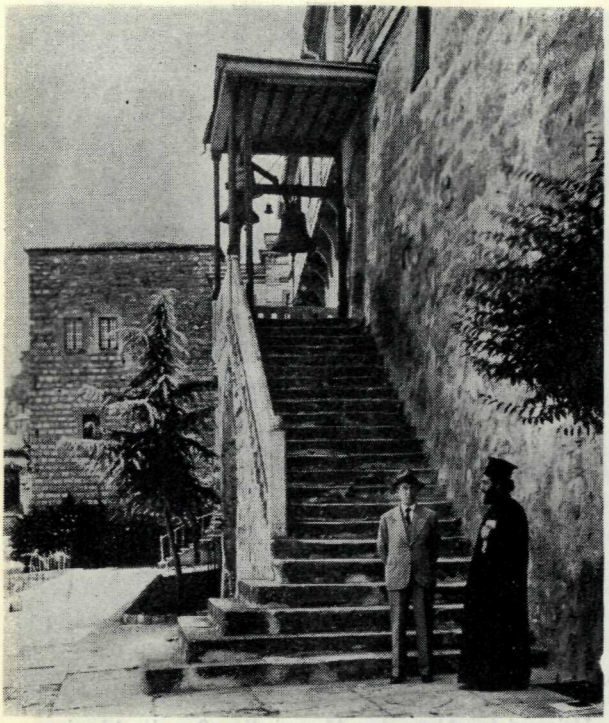

Curtea Patriarhiei din Stambul; în fund, visteria

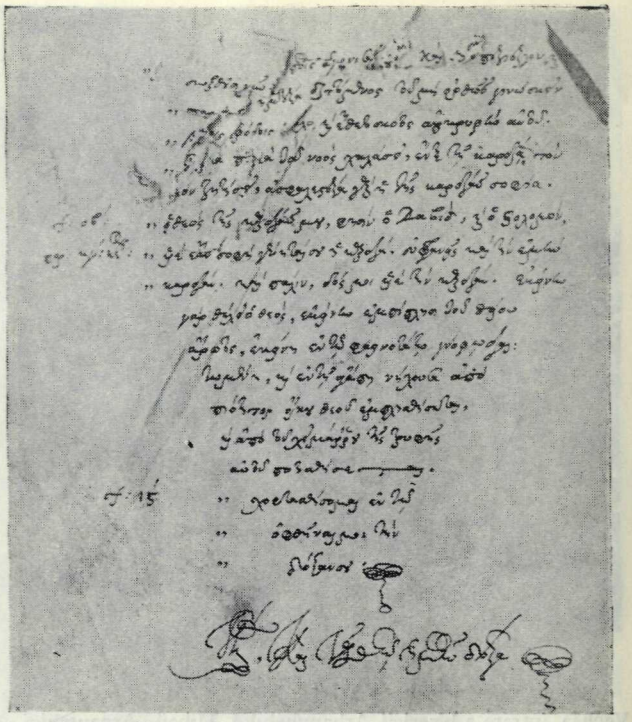

Pagina din urmă a manuscrisului *Despre Datorii* de Nicolae Mavrocordat

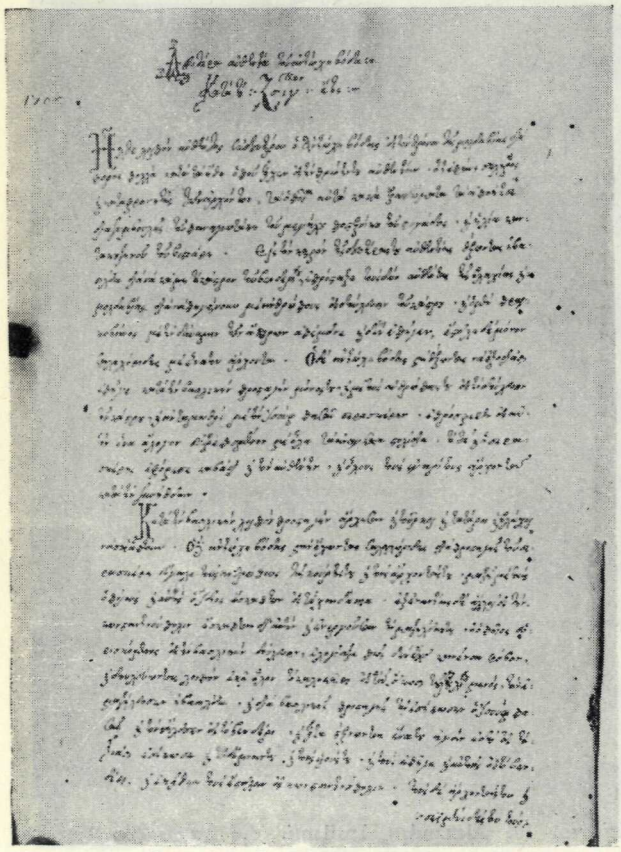

O pagină din Cronica Moldovei

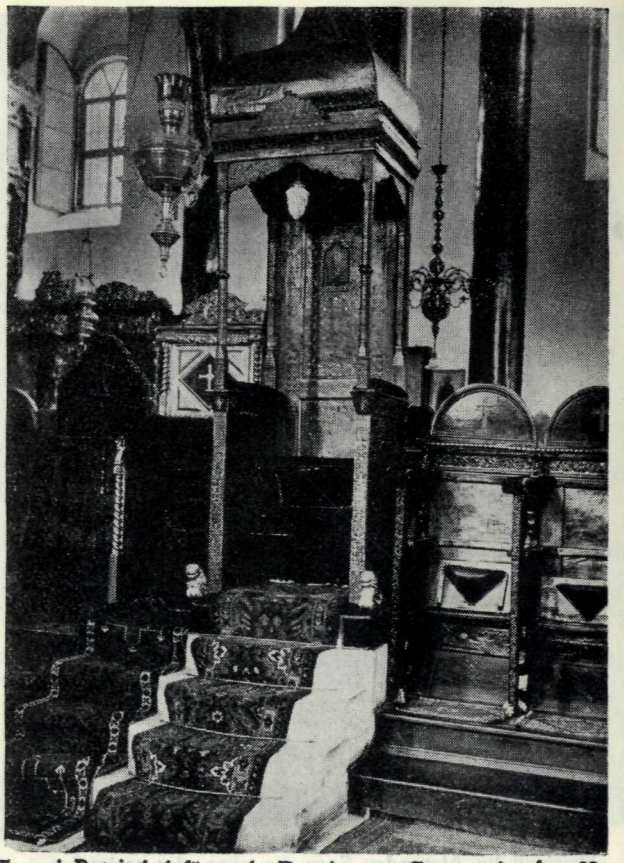

Tronul Patriarhal făcut de Dumitraşcu Cantacuzino la 1680

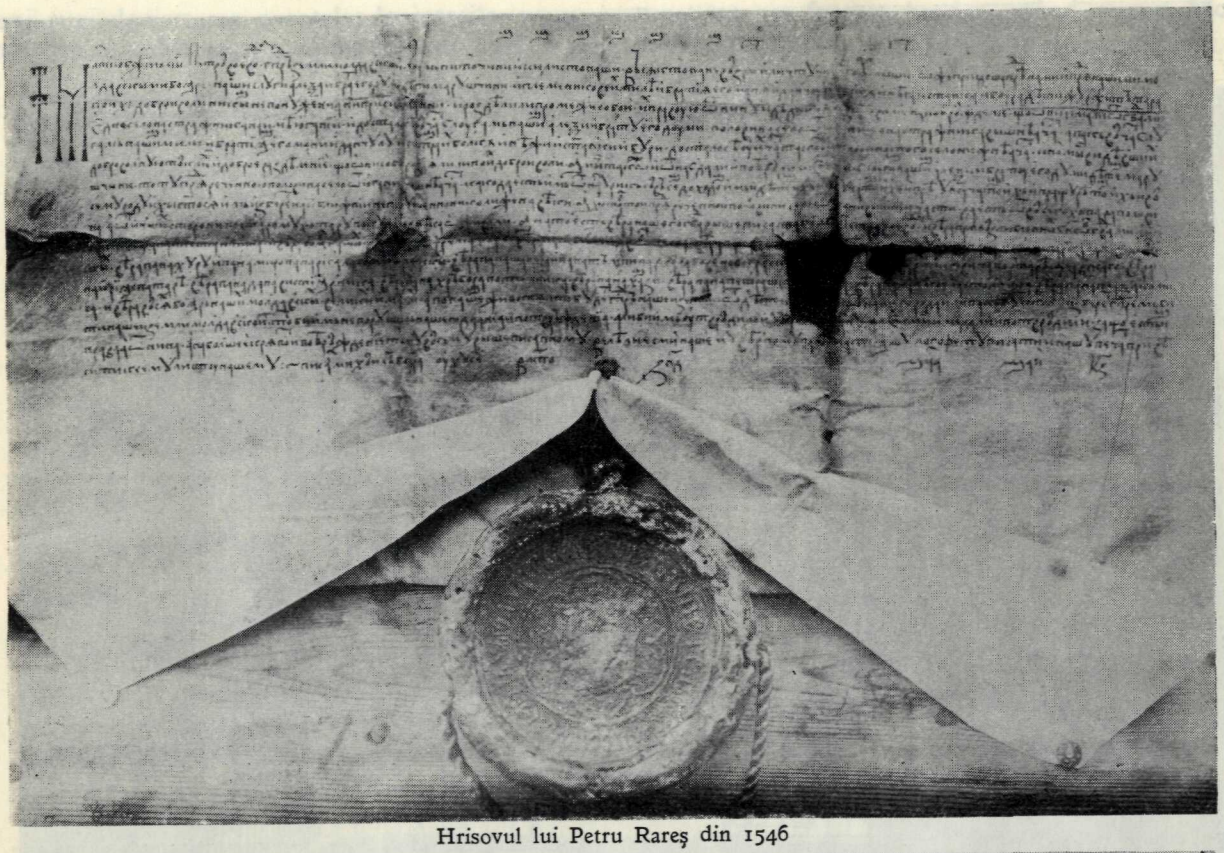

Hrisovul lui Petru Rareş din 1546

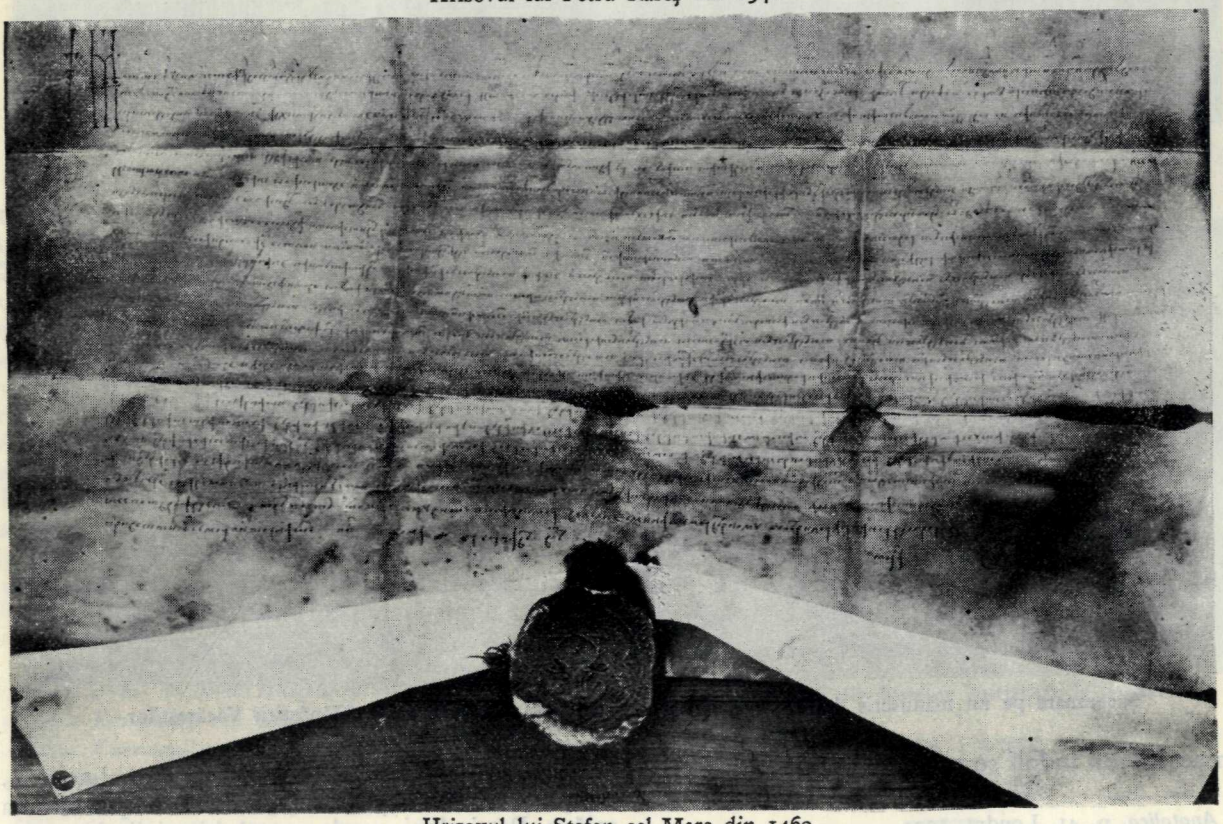

Hrisovul lui Ştefan cel Mare din 1462

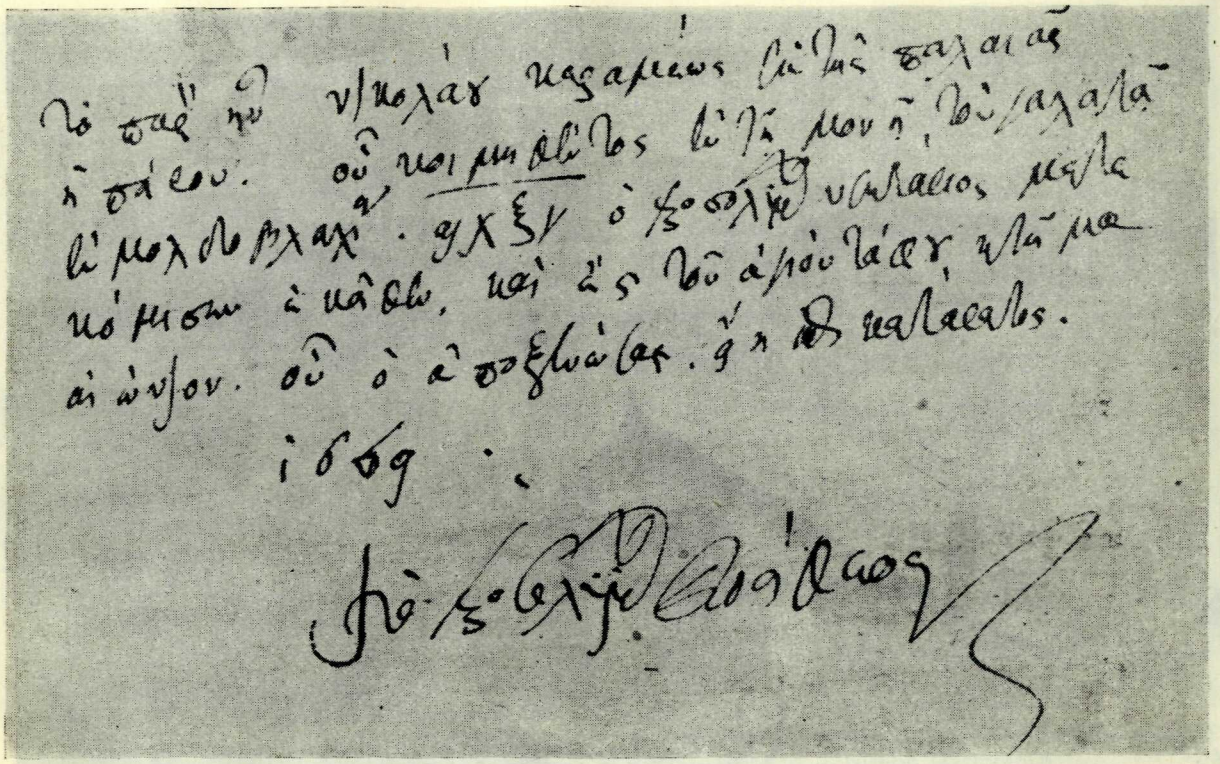

Insemnarea pe un manuscris al Patriarhului Ierusalimului Dosoftei

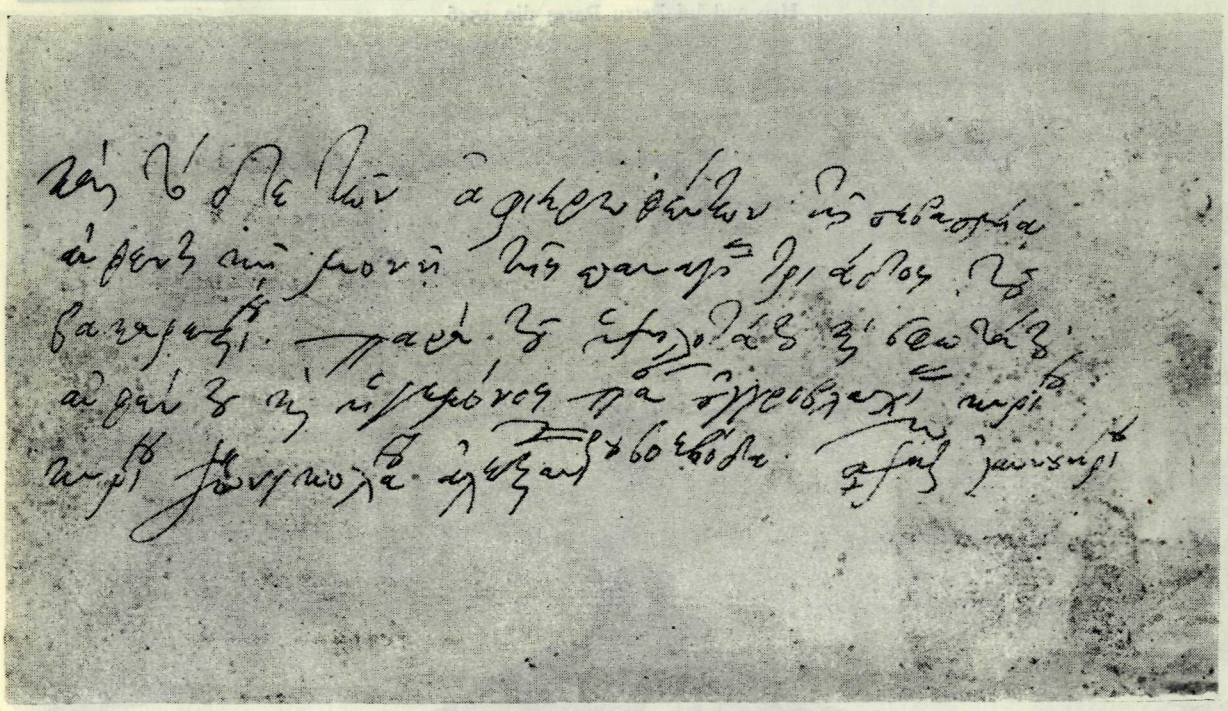

Insemnare pe un manuscris despre o carte dăruită de Nicolae Mavrocordat Mănăstirii Văcăreștilor

și în acest tron îndoit se rugau ei atunci »[1]). După slujbă se alcătuește un alaiu și, cu psalmodieri, cu preoți îmbrăcați în odăjdii, urcă spre marea sală a Patriarhiei, unde capul bisericii dă cetire

[1]) *Anatolica*, p. 41, Londra, 1924.

unei rugi de iertarea pacatelor înaintașilor repauzați întru creștinism, enumerându-se atâtea și cuns, un aer frumos brodat, având stema Moldovei și împrejur slovele:

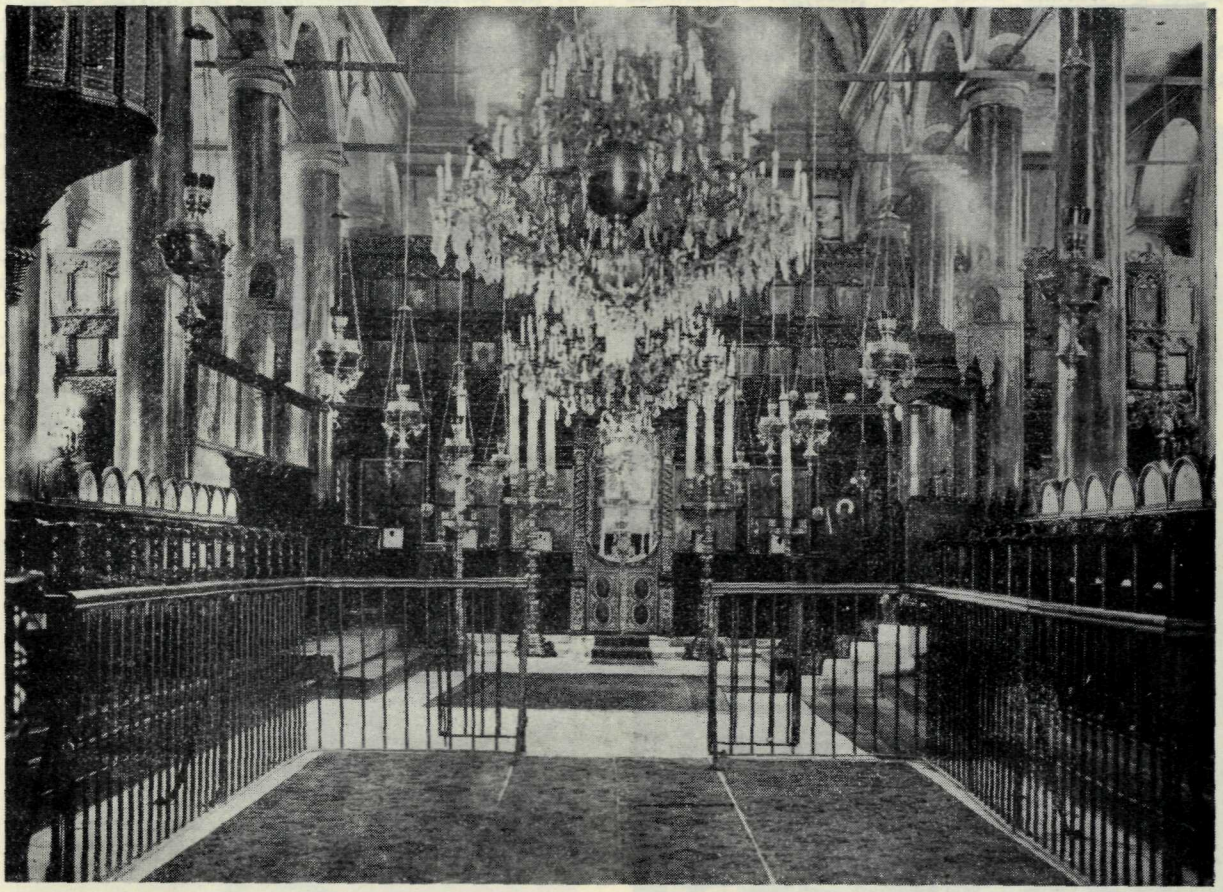

Biserica Patriarhiei din Stambul

atâtea din ele, câte pot robi sărmana fire omenească. A doua zi mi se deschide vistieria Patriarhiei. Caut fiece obiect cu luare aminte și mă întreb necontenit: Unde o fi chivotul de argint al lui Lăpușneanu, unde vasele și tipsiile trimise de Petre Șchiopul, și celelalte daruri prețioase, de care ne vorbesc diferitele izvoare? Găsesc doar un patrahil, bogat înflorit în aur, ce pomenește jos de Marele Vornic Șerban Cantacuzino, la 1708 [1]); și un omoforiu de mătase albă, cu evanghelești și chenar colorat. Acesta este dăruit de Mihail Suțu, la 1795. Așa mărturisește inscripția, care începe de pe o margine a omoforului și urmează pe alta, cu pomenirea numelui mitropolitului Daniil din Patmos [2]). Mai scot dintr'un dulap, unde zace as-

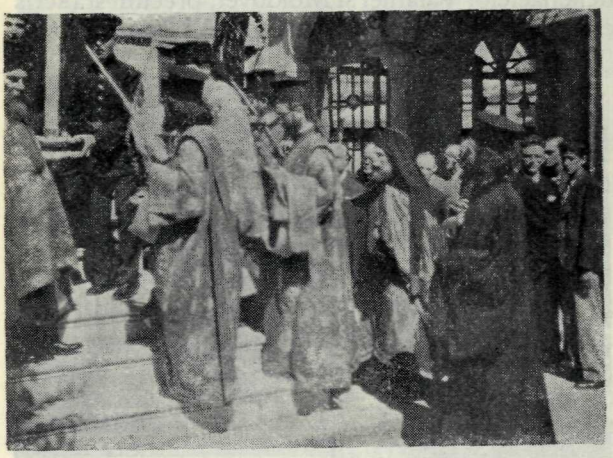

Alaiul ieșind din biserica Patriarhiei la Stambul

IO KS
DM BB
1777

[1]) † *Τὸ δὲ ἐπιτραχήλιον Θεῷ ἀφιερώθη ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἁγία Ἐκκλησία Πατριαρχοῦντος ἀρίστα τοῦ Παναγιωτάτου Κυπριανοῦ τοῦ θαυμαστοῦ τοῦ πρώην Καισαρείας Σερβάνῳ Καντακουζηνῷ Βορνίκῳ τῷ Μεγάλῳ εἰς ἑαυτοῦ μνημόσυνον καὶ συγγενῶν ἁπάντων* 1708.

[2]) *Πρός τόν ταπεινόν Μητροπολίτην ΒΖΑΛΠΤΜ*, ceeace înseamnă *Βιζίης Δανιὴλ Πάτμιον*.

Biserica Patriarhiei cu hramul Sfântului Gheorghe a fost reclădită la 1720, nu fără sprijinul capatriarhal în lemn scump bătut cu sidef se datorește iarăși unui Domn român. După un rând

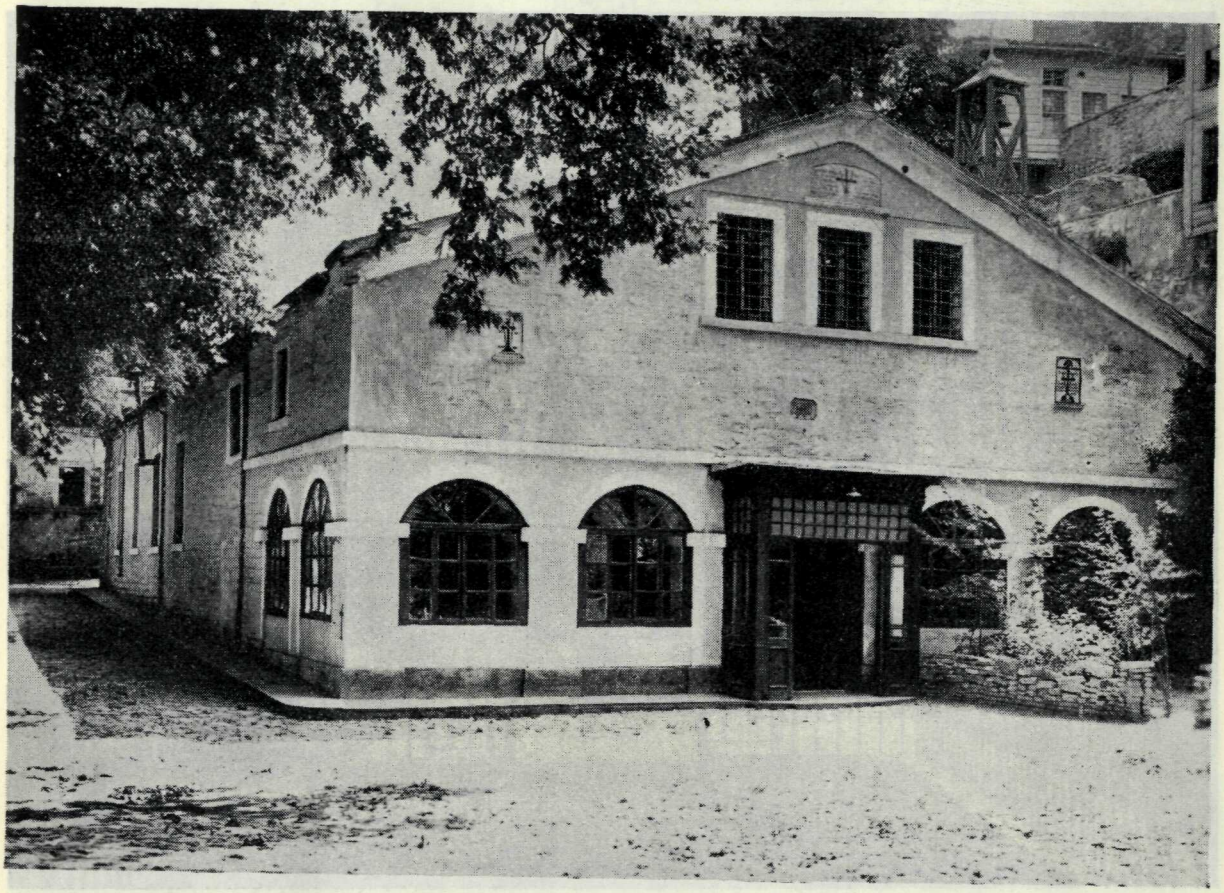

Metohul Sfântului Mormânt la Stambul

puchehaelelor Valahiei și Moldovei, precum stă scris pe intrările din nartex [1]). Inăuntrul bisericii tronul

Biblioteca Metohului Sfântului Mormânt, Stambul, cu bibliotecarul ei, Logofătul Vladimir Mirmiroglu

[1]) Amândouă inscripțiile sunt redate de profesorul N. Iorga în « Fundațiunile Domnilor Români în Epir », *Analele Academiei Române*, Tom. XXXVI, 1914, p. 904.

aspru față de Turcii distrugători ai tronului, inscripția ne spune, că « dorința vie a Voevodului Dumitrașcu Cantacuzino l-a refăcut în vremea lui Pimen Iacov » [1]).

Dela Patriarhie, înaintând puțin de-alungul unor străzi cu vădit caracter bizantin, deși populația greacă scade treptat, întâmpini zidul de piatră al împrejmuirii Sfântului Mormânt ce cuprinde în el și Vlah-Seraiul, unde câteva hrisoave mai spun de legăturile cu trecutul nostru. Iar la biserica învecinată a Sfintei Marii Muhliotise, al cărei epitrop a fost un timp și Dimitrie Cantemir, atâta rămâne azi: o frescă ștearsă cu chipuri de Voevozi și un vas de aur, « dar al lui H. G. Constantinide dela mânăstirea Bucureșteană a Sfântului Spiridon cel Vechiu, 1862 ».

[1]) *τοῦ Βωιβόνδα ατον πόθος Δημητράσκου καίνισε τοῦτον Καντακουζηνοῦ ζέων χρονοτριβοῦντος Ποιμένος τ' Ἰακώβου, ΑΧΠ' (=1680).*

Dar Metohul însuși are pentru noi un deosebit interes, nu prin biserica sa în care singură absida cu sgripțorul Cantacuzinesc stărue din vechime, ci prin biblioteca-i bogată. Numaicât unele manuscrise, date în catalog, nu se mai găsesc; altele, cum le ating, paginile se fărâmițesc între degete, de mucede ce sunt. Mi se strânge inima de atâta risipă nechibzuită și nu găsesc cuvinte să-mi exprim mustrarea. Dar ce poate și bibliotecarul, logofătul Vladimir Mirmiroglu, când rezervorul apei e așezat tocmai la spatele bibliotecii, când umezeala se prelinge neîncetat prin rafturile îndesite de cărți, când nu se încumetă nimeni să le poarte de grije, când sfinții părinți ai ortodoxiei Ierusalimului, de care atârnă, sunt deplin afundați în măruntele socoteli și intrigi pentru găsirea unui Patriarh, care nu-i chip să fie ales? Pun de o parte manuscrisele ce ne privesc:

Un lexicon greco-românesc, în caractere slavone, de o sută și șeapte pagini. Pare a fi din veacul

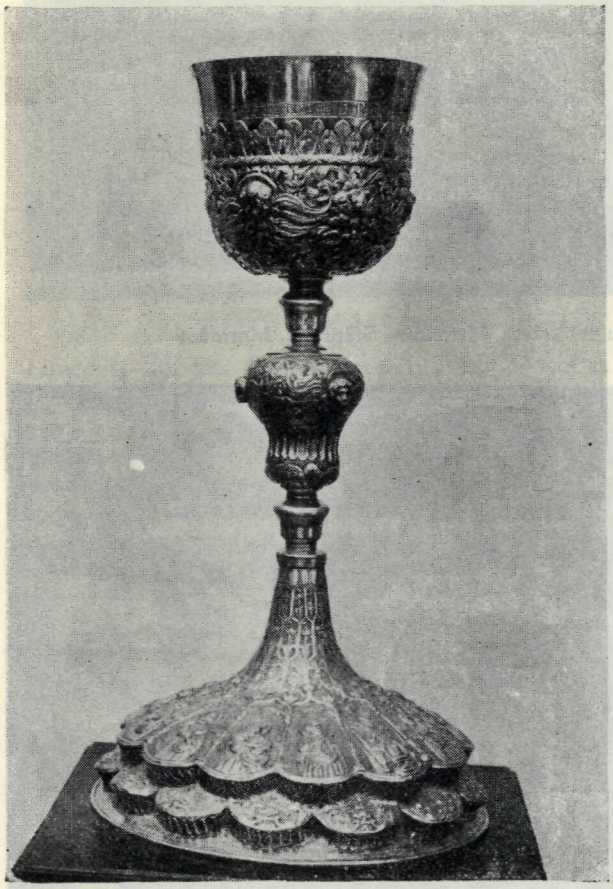

Potir de argint al lui Mihail Racoviță, din Ortachioi

al XVII-lea și sfârșește prin acatistul Maicii Domnului.

Liturghia Marelui Vasilie, pe o pagină în grecește și pe alta în românește. Are patruzeci și două de pagini și la urmă însemnarea: « S'a scris în luna Ghenarie, zile 9, anul 7191, și am scris eu Mihaiu log(ofăt) *sân* Oprea diiacon *vă dni* Io Șerban Voevod, arhiemitropolit Teodosie ».

Tomul II dintr'o Cronică a Moldovei în grecește, scrisă la începutul veacului al XVIII-lea.

Patrahilul Marelui Vornic Șerban Cantacuzino din 1708

Despre Datorii a lui Nicolae Mavrocordat.

Nu mai puțin prețioase sunt și însemnările ce se află presărate ici-colo pe numeroasele manuscrise. Așa, pe *Ζητήματα* lui Thoma Achinatu, Patriarhul Ierusalimului, Dosoftei, a tras rândurile:

« Prezentul e al lui Nicolae Cherameul din Vechiul-Epir, după moartea căruia la mânăstirea Galata din Moldovlahia la 1663, Nectarie Ierusalimitul îl aduse de-acolo și aparține pe totdeauna Sfântului Mormânt; cine îl va înstrăina, să fie

Intâia pagină din lexiconul greco-românesc din biblioteca Metohului Sfântului Mormânt

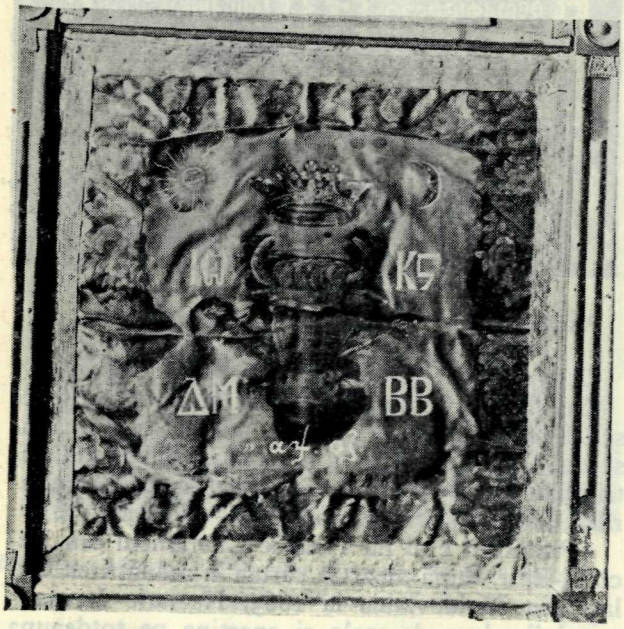

Aer cu stema Moldovei, din 1777

Darul Efrosinei Calimahi, din acelaş loc

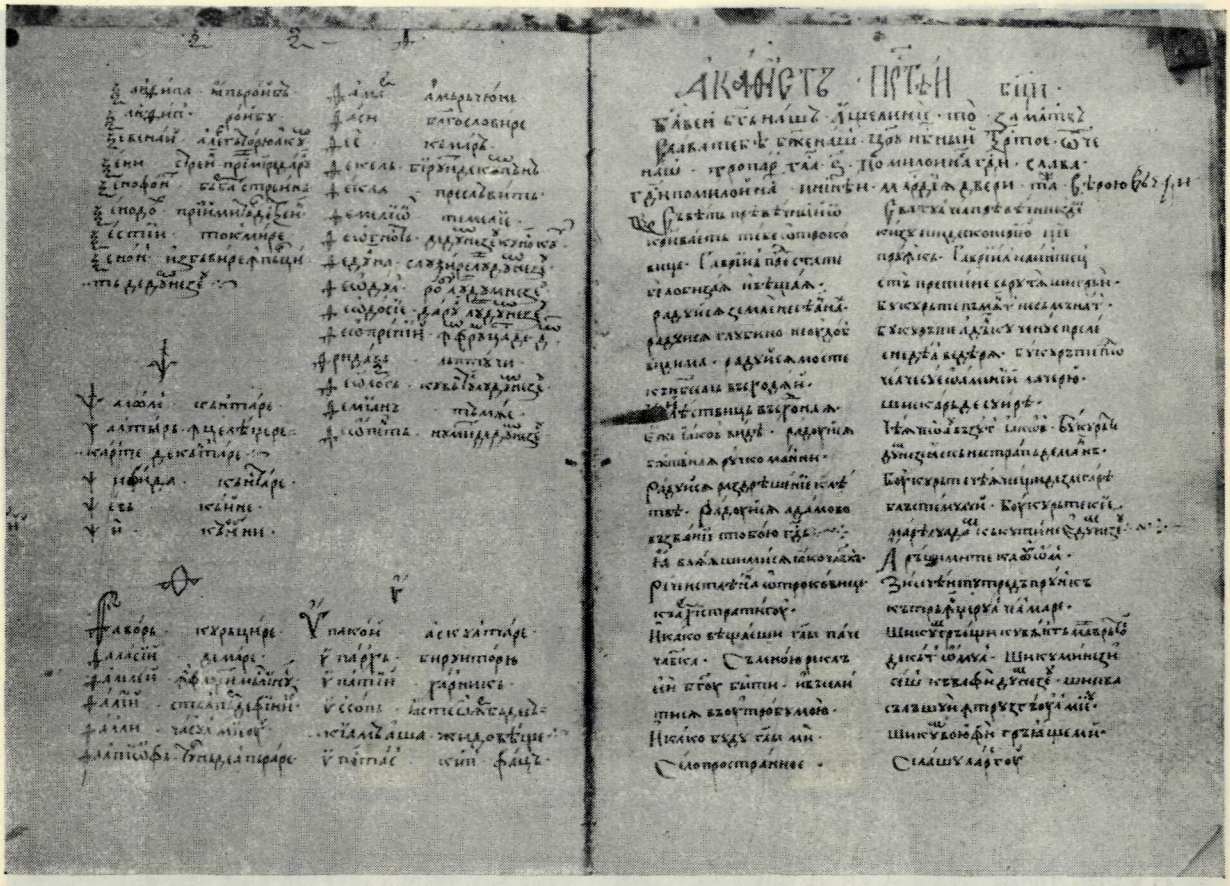

Pagina din urmă a lexiconului

catarisit, 1669». Aceeaș mână a lui Dosoftei a notat aiuri:

«1692, șease Noembrie, s'a făcut nunta Beizadelei Radul lui Iliașcu cu fata Domnului Constantin, Voevod a toată Ungrovlahia. Ne-am nimerit și noi aci și ne-am făcut nași, și s'a nimerit aci și Dragomanul Alexandru Mavrocordat, întorcându-se din Belgrad. Să fie întru aducere-aminte.».

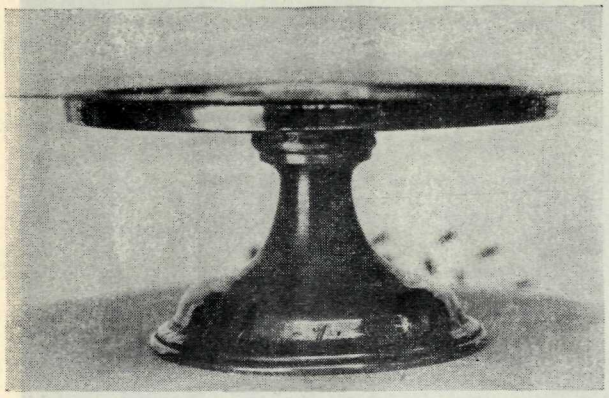

Vas de aur, trimis de Mănăstirea Sf. Spiridon-cel-Vechiu la 1862 Bisericii Sf. Marii, Muhliotise, Stambul

Omoforul Domnului Mihail Șuțu, 1795

Ruinele Palatului lui Dimitrie Cantemir

Intâia pagină din Liturghia Marelui Vasilie

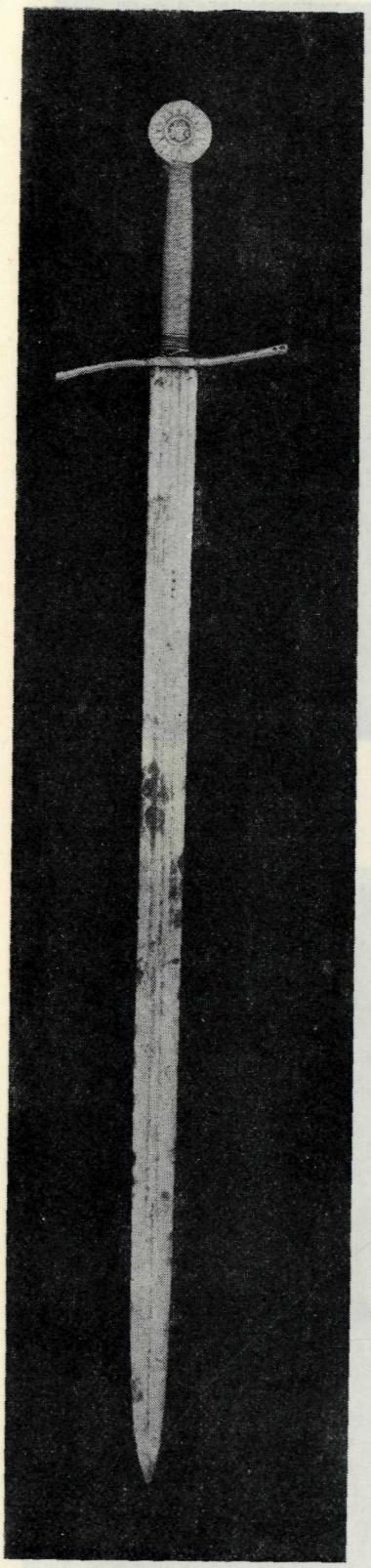

Sabie de boer Moldovenesc

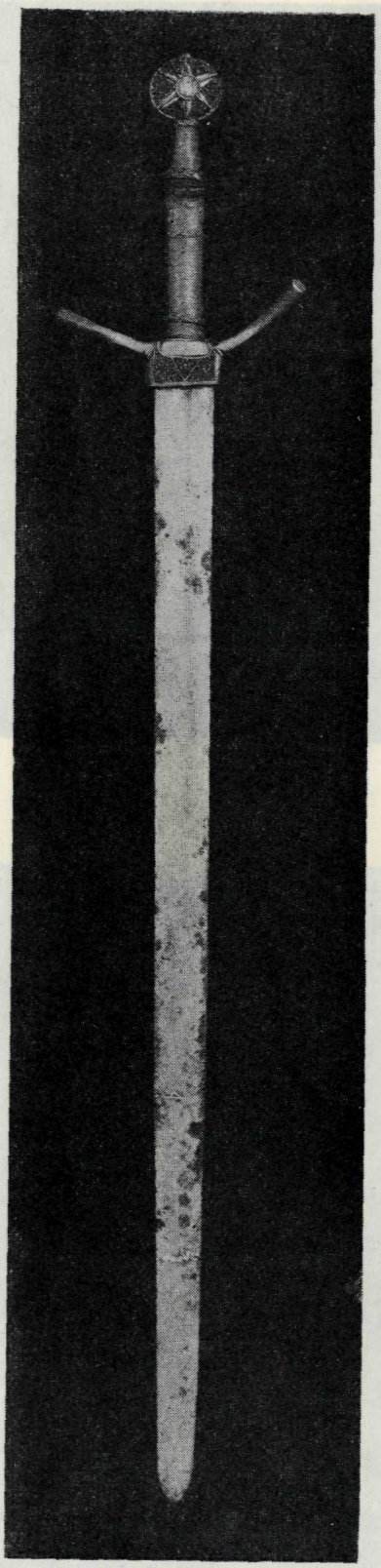

Sabia unui boer Moldovenesc

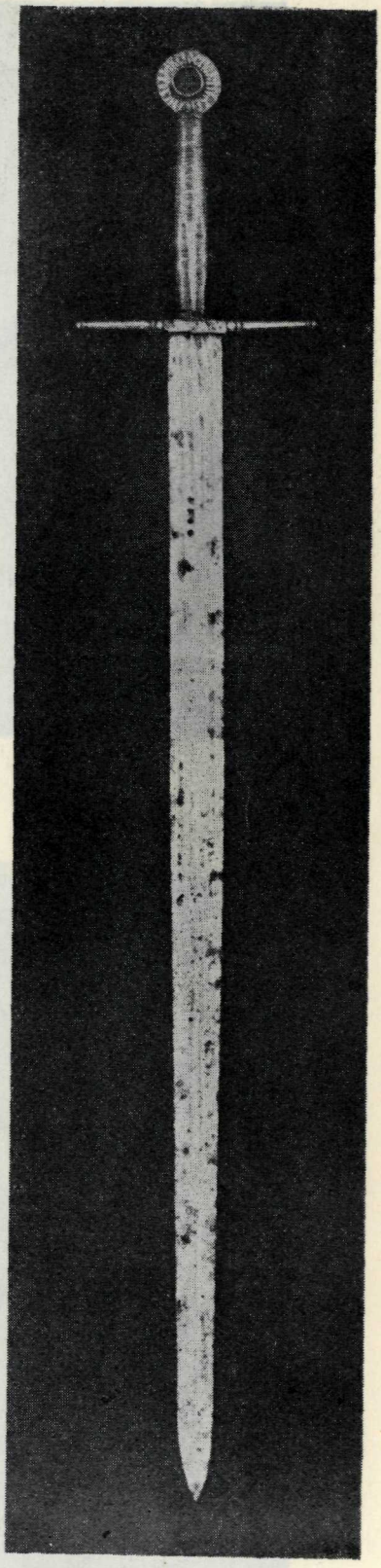

Sabia lui Ștefan cel Mare

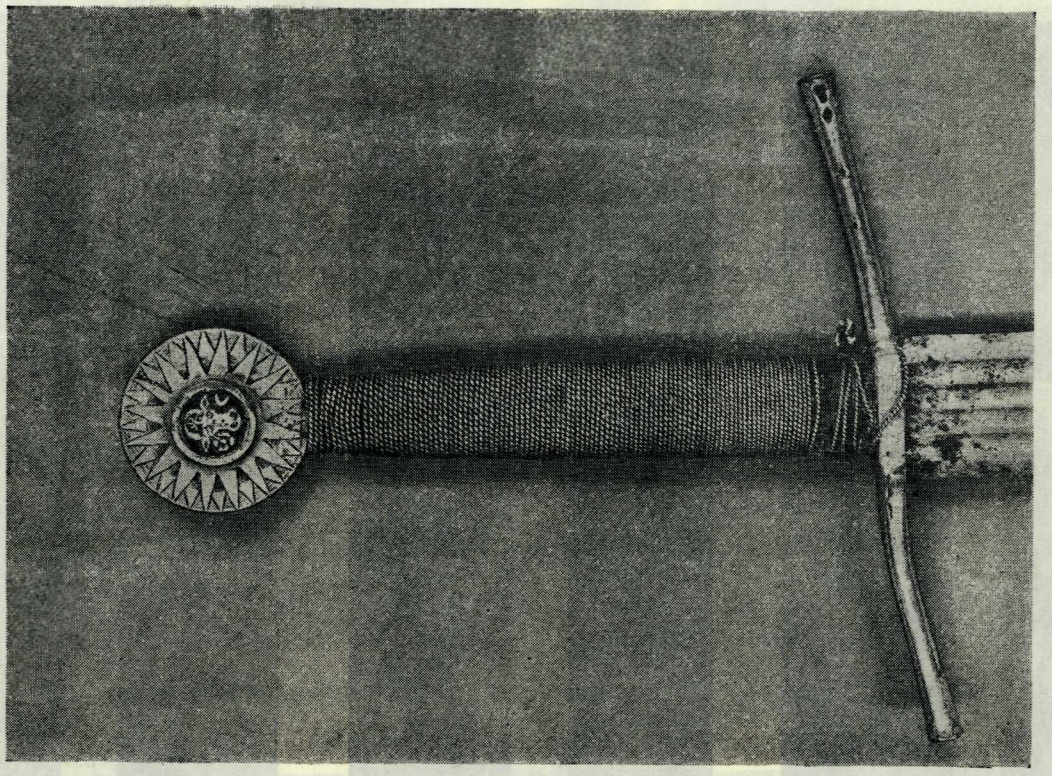

Mânerul săbiei de boer Moldovenesc (pe o parte)

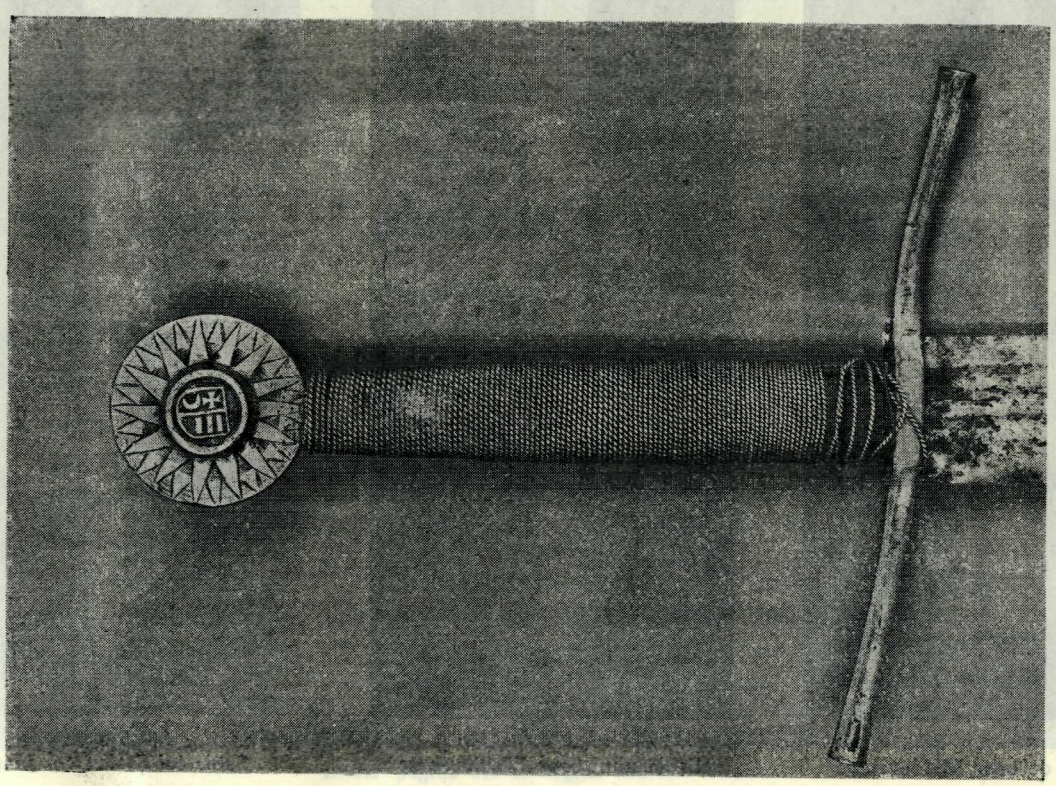

Mânerul săbiei unui boer Moldovenesc (pe o parte)

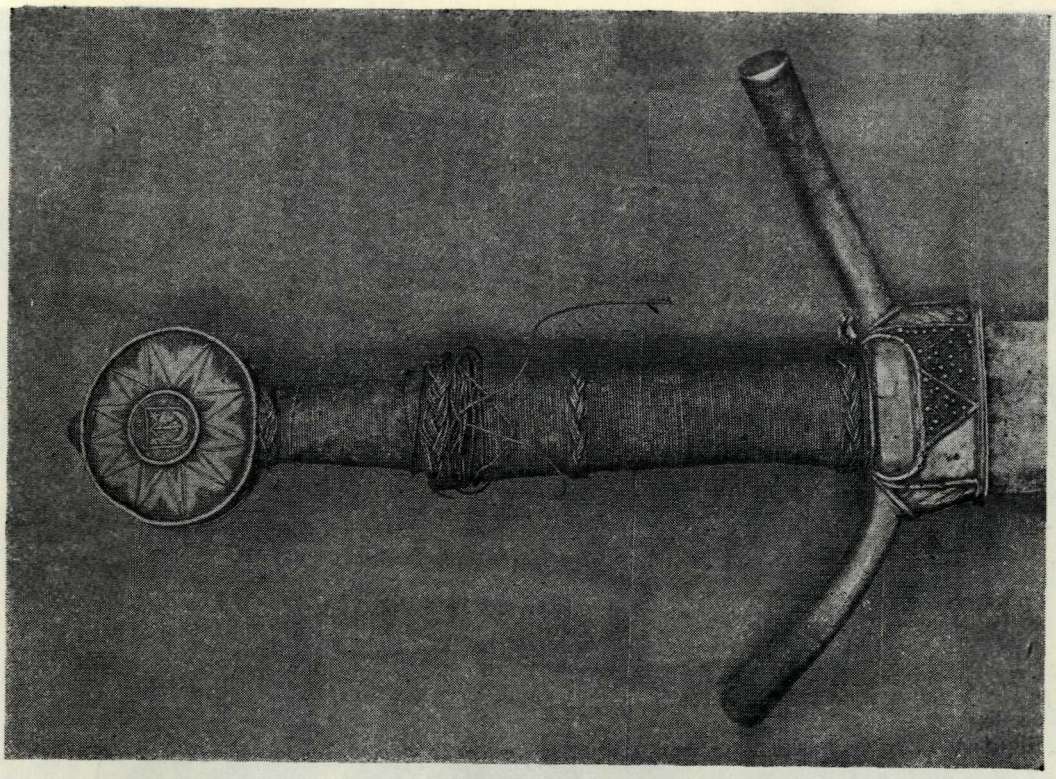

Mânerul săbiei de boer Moldovenesc (pe cealaltă parte)

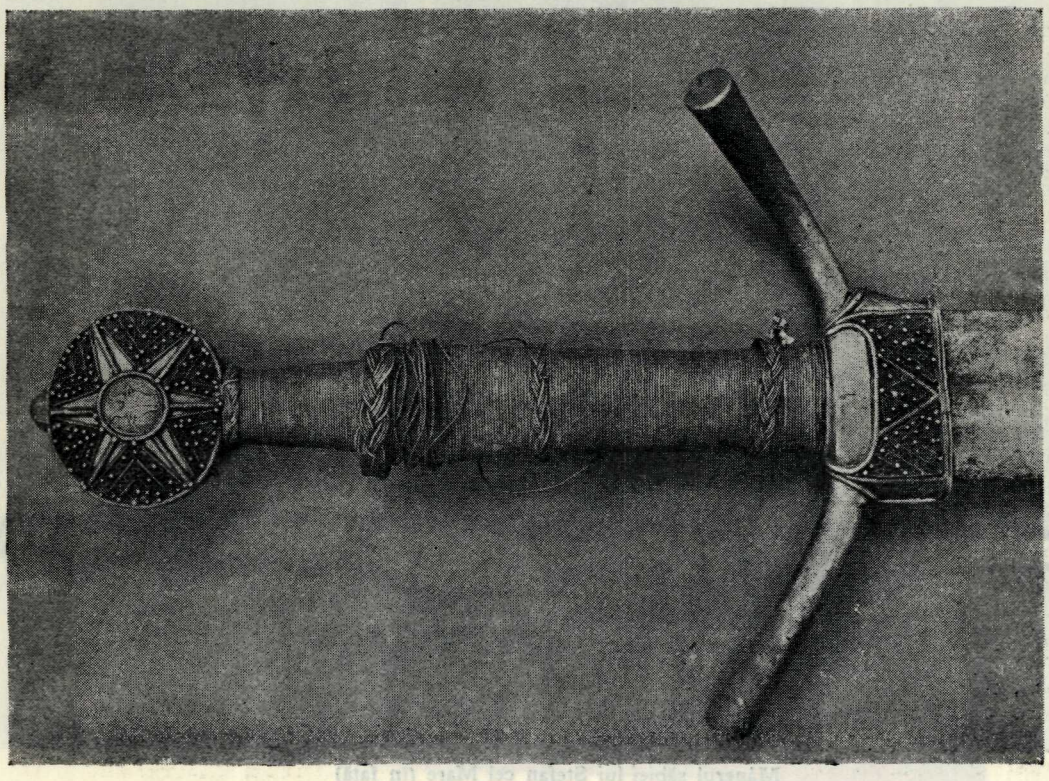

Mânerul săbiei de boer Moldovenesc (pe cealaltă parte)

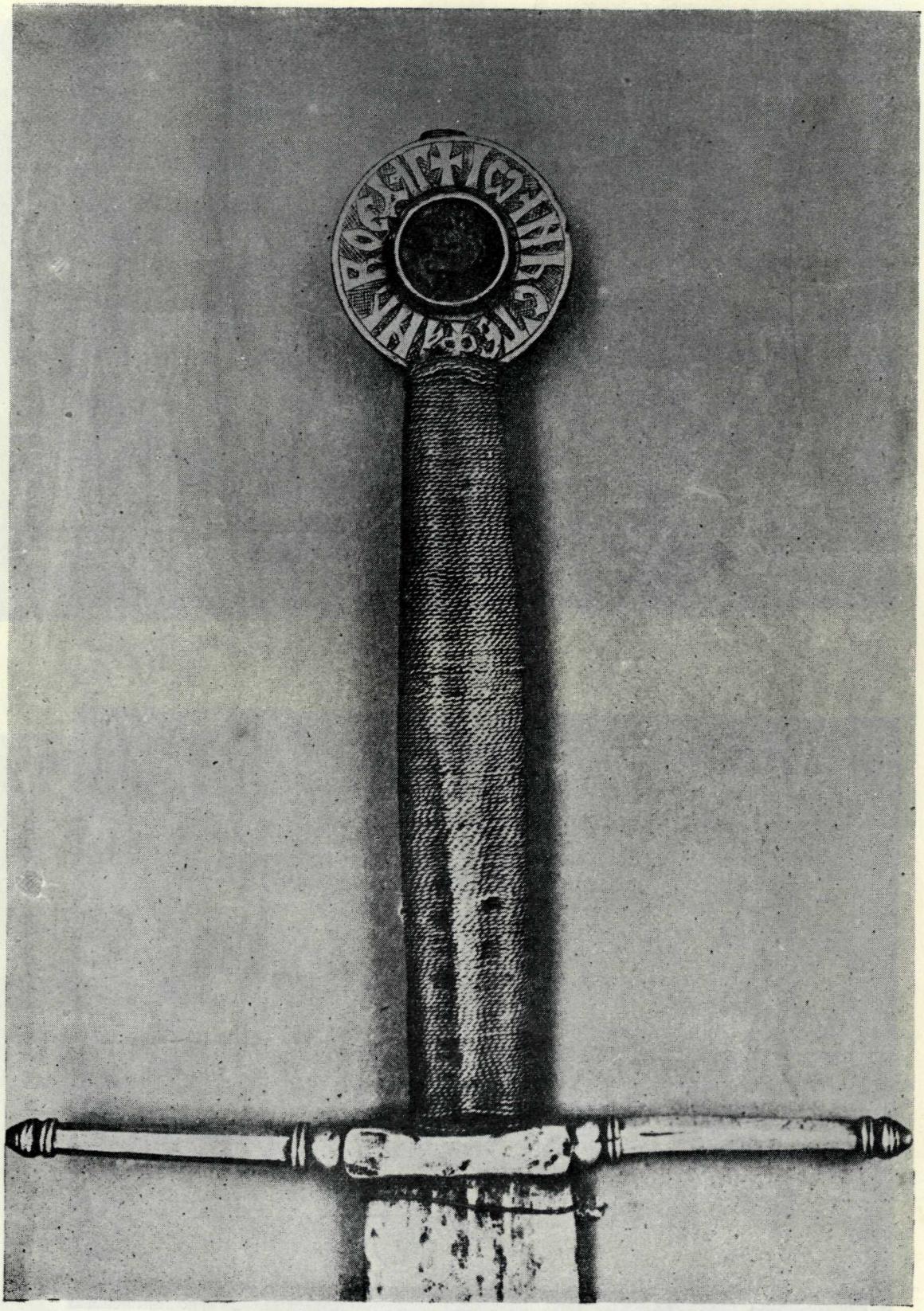

Mânerul săbiei lui Ştefan cel Mare (în faţă)

Ștefan cel Mare, miniatură din Evanghelarul dela Humor
(Din «Les arts mineurs en Roumanie» de N. Iorga)

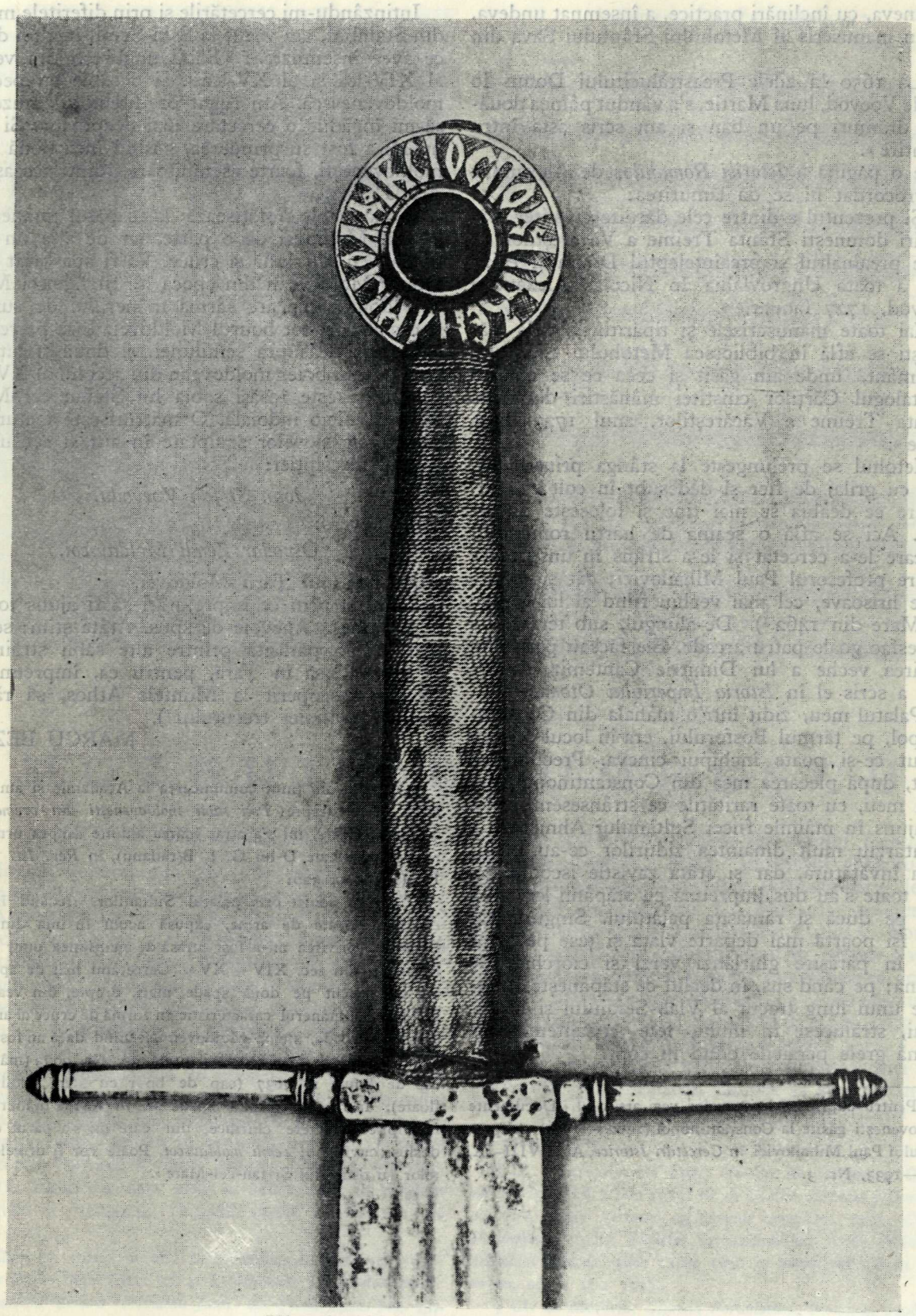

Mânerul săbiei lui Ștefan cel Mare (îndărăt)

Cineva, cu înclinări practice, a însemnat undeva, pe un manuscris al Metohului Sfântului Sava din Iași:

« La 1650 în zilele Preastrălucitului Domn Io Vasile Voevod, luna Martie, s'a vândut pâinea douăzeci dramuri pe un ban și am scris asta întru amintire ».

Pe o pagină a *Istoriei Romanilor* de Alexandru Mavrocordat ni se dă lămurirea:

« Și prezentul e dintre cele dăruite cinstitei mânăstiri domnești Sfânta Treime a Văcărești lor de către preaînaltul și preaînțeleptul Domn și Principe a toată Ungrovlahia Io Nicolae Alexandru Voevod, 1727 Ianuarie ».

Mai toate manuscrisele și tipăriturile dela Văcărești se află în biblioteca Metohului Sfântului Mormânt, unde am găsit și ceea ce se chiamă « Catalogul Cărților cinstitei mânăstiri domnești Sfânta Treime a Văcăreștilor, anul 1723, luna Iunie ».

Metohul se prelungește la stânga printr'o terasă cu grilaj de fier și dedesubt în colț e o încăpere ce deabia se mai ține și folosește de arhivă. Aci se află o seamă de hârtii românești, pe care le-a cercetat și le-a strâns în unsprezece dosare profesorul Paul Mihailovici; cât și numeroase hrisoave, cel mai vechiu fiind al lui Ștefan cel Mare din 1462 [1]). De-alungul, sub terasă, mi se desfac goale patru arcade. Ele făceau parte din clădirea veche a lui Dimitrie Cantemir, despre care a scris el în *Istoria Imperiului Otoman:*

« Palatul meu, zidit într'o mahala din Constantinopol, pe țărmul Bosforului, era în locul cel mai plăcut ce-și poate închipui cineva. Precum am auzit, după plecarea mea din Constantinopol, palatul meu, cu toate raritățile ce strânsesem acolo, au ajuns în mâinile fiicei Sultanului Ahmet ».

Intârziu mult dinaintea zidurilor ce-au închis atâta învățătură, dar și atâta zavistie iscoditoare, care toate s'au dus împreună cu stăpânii lor, cum este pe ducă și rămășița palatului. Singură natura își poartă mai departe viața și țese pe arcadele în părăsire ghirlânzi verzi și ciorchini de glicină; pe când sus, în dealul ce stăpânește amintirile unui lung trecut al Vlah-Seraiului și Metohului, strălucesc în multe fețe crisantemele și atârnă grele persicile dând în copt.

[1]) Pentru cuprinsul hrisoavelor vezi articolul « Documente moldovenești găsite la Constantinopol (1462 — 1755) » al profesorului Paul Mihailovici în *Cercetări Istorice*, Anul VIII-IX, 1932—1933, Nr. 3.

Intinzându-mi cercetările și prin diferitele muzee din Stambul, am văzut la Eski-Serai, într'un dulap ce avea însemnarea: « Săbii ungurești din veacul al XIV-lea și al XV-lea », și o sabie cu pecetea moldovenească. Am rugat pe directorul muzeului să-mi îngădue o cercetare mai deaproape. Și care nu mi-a fost surprinderea, găsind încă două săbii moldovenești, foarte asemuitoare, dintr'aceeaș perioadă!

Intâia sabie înfățișează la capătul mânerului bourul Moldovei de o parte, iar de alta un scut fasciat, cu semilună și cruce. Va fi aparținut unui Domn Moldovean din epoca lui Ștefan cel Mare.

A doua sabie are sârma mânerului de aur, ca și cealaltă; și tot bourul Moldovei. Insă pe revers, o săgeată deasupra semilunei, și două steluțe. A fost a unui boier moldovean din secolul al XV-lea.

A treia este însăși sabia lui Ștefan cel Mare. Fără de nicio îndoială. O mărturisește factura ei, caracterele slovelor sculptate în aur și sensul întreg al inscripției:

Ioan Ștefan Voevoda.

Și pe revers:

Ospodar Zemli Moldavscoi,

adică Domnul Țării Moldovei.

Cum, și prin ce împrejurări să fi ajuns tocmai în Stambul? Anevoie de spus. Atâta știm: se găsește acolo părăsită printre alte săbii străine și se cere adusă în Țară, pentru ca, împreună cu steagul descoperit la Muntele Athos, să rămâe simbolul vitejiei trecutului [1]).

MARCU BEZA

[1]) Dupăce am ținut comunicarea la Academie și am scris acest articol despre *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan-cel-Mare*, mi s'a atras luarea aminte asupra următoarelor rânduri ale D-lui G. I. B(rătianu), în *Rev. Ist. Rom.*, III (1933), p. 320:

« Ca excursionist prin palatul Sultanilor, trecând în fața colecției bogate de arme, expusă acum în una din sălile Seraiului, privirea mi-a fost atrasă de mențiunea unor « săbii ungurești din sec. XIV — XV ». Cercetând mai de aproape, am recunoscut pe două spade mari, drepte, din veacul al XV-lea, cu mânerul caracteristic în formă de cruce al armelor acestei perioade, stema Moldovei. Neștiind dacă au fost semnalate aiurea, le transcriu aci numerele: Nr. 2633 (mâner cu cap de bour) și 2637 (cap de bour cu stea, semilună și floare). Intre ele, o altă spadă are în vârful mânerului o inscripție în litere chirilice, din care mi s'a părut că pot desluși cuvintele: *zemli moldavscoi*. Poate vor fi urmele luptelor cu oștile lui Ștefan-cel-Mare ».